

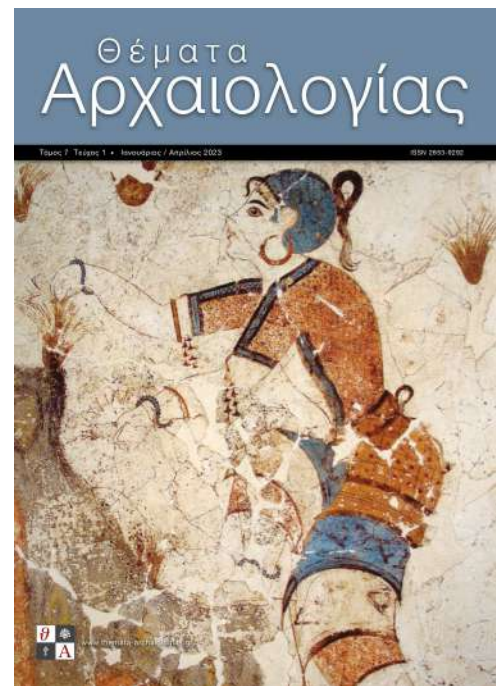


Ι' Διεθνής Επιστημονική Συνάντηση για την Ελληνιστική Κεραμική. Θεσσαλονίκη 2020. Πρακτικά, Αθήνα 2023

Συγγραφέας: Στέλλα Δρούγου

Ηλεκτρονική διεύθυνση άρθρου (Url): <https://www.themata-archaiologias.gr/wp-content/uploads/2023/11/10-Int-S-meeting-hellenistic-pottery-2023-7-1-2-26-35.pdf>

© Περιοδικό Θέματα Αρχαιολογίας, τόμος 7, τεύχος 1-2, Ιανουάριος/Αύγουστος 2023, σ. 26-35



Τα **Θέματα Αρχαιολογίας** είναι ένα μη κερδοσκοπικό περιοδικό που έχει ως αποκλειστικό σκοπό να συμβάλει στην έγκυρη και επιστημονικώς αποδεκτή διάδοση και οικειοποίηση του τρόπου σκέψης και των κατακτήσεων της Αρχαιολογίας και της Ιστορίας της Τέχνης.



Αυτό το άρθρο χορηγείται με άδεια Creative Commons Αναφορά Δημιουργού-Μη Εμπορική Χρήση-Όχι Παράγωγα Έργα 4.0 Διεθνές



# 1<sup>η</sup> Διεθνής Επιστημονική Συνάντηση για την Ελληνιστική Κεραμική Θεσσαλονίκη 2020

**Πρακτικά, Αθήνα 2023**

*Εις μνήμην Ι. Τουράτσογλου*

## Στέλλα Δρούγου

Ομότιμη Καθηγήτρια Κλασικής Αρχαιολογίας  
Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας  
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Τον Μάρτιο του 2023 δημοσιεύθηκαν τα Πρακτικά της 10ης Διεθνούς Επιστημονικής Συνάντησης για την Ελληνιστική Κεραμική, πρακτικά του συνεδρίου που έπρεπε να έχει πραγματοποιηθεί ακριβώς τον Μάρτιο του 2020 στη Θεσσαλονίκη και ακυρώθηκε εξ αιτίας της πανδημίας που ξέσπασε τη χρονιά εκείνη. Ωστόσο, για όσους συμμετείχαν στην προσπάθεια αυτή, η ολοκλήρωση της 10ης Επιστημονικής Συνάντησης έπρεπε να γίνει γνωστή και τα αποτελέσματά της να αποδοθούν στην έρευνα. Με αυτόν τον αναπάντεχο τρόπο ολοκληρωνόταν ένας κύκλος δέκα Επιστημονικών Συναντήσεων με θέμα την Κεραμική των ελληνιστικών χρόνων, δηλαδή ένα έργο, το οποίο διήρκεσε περισσότερο από τριάντα πέντε χρόνια (Ιωάννινα 1986 - Θεσσαλονίκη 2020/Αθήνα 2023) και είχε περιλάβει τις προσπάθειες πολλών Ελλήνων και ξένων αρχαιολόγων για ένα δύσβατο θέμα της ελληνικής αρχαιολογίας και για ένα δύσκολο, χρήσιμο όμως, υλικό για την κατανόηση της οικονομικής, κοινωνικής και ιδιωτικής ζωής της Ελληνιστικής εποχής.

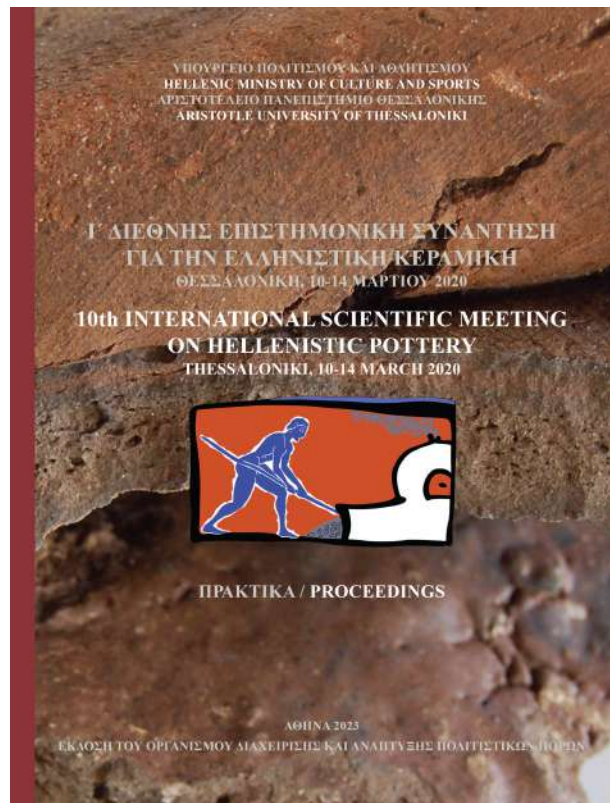
## Λέξεις ευρετηρίου

Κεραμική  
Κεραμεία  
Ελληνιστική εποχή  
10η Διεθνής Επιστημονική Συνάντηση  
Ι. Τουράτσογλου

Ο τόμος των Πρακτικών εκδόθηκε από την Διεύθυνση Δημοσιευμάτων του ΟΔΑΠ (ΥΠΠΟΑ) και την ξεχωριστή εκδοτική φροντίδα των Ε. Κώτσου και της Μ. Καζάκου, ενώ την επιστημονική επιμέλεια και την ευθύνη είχαν η υπογράφουσα και η Χ. Καλλίνη. Περιλαμβάνει 51 ανακοινώσεις με ανασκαφικά σύνολα κεραμικής από ολόκληρο τον ελληνιστικό κόσμο, παραδείγματα πολλών κατηγοριών και γενικότερα ζητήματα και αναζητήσεις σχετικά με τις τεχνικές, την οικονομική και κοινωνική θέση της πλούσιας αυτής παραγωγής των ελληνιστικών κεραμείων. Βασικός στόχος της 10ης Συνάντησης αποτέλεσε, όπως και τις προηγούμενες φορές, το θέμα της χρονολόγησης με βάση ορισμένα αυστηρά εξωτερικά δεδομένα της ανασκαφής, της ανεύρεσης και του ανασκαφικού περιβάλλοντος των αγγείων και των συνόλων τους. Στο πλαίσιο της 10ης Συνάντησης αποφασίστηκε επίσης να αναδειχθεί ένα ακόμη θέμα, αυτό των εργαστηρίων ως προς την οργάνωση και τη λειτουργία τους, όπως βαθμιαία φαίνεται πλέον να διαμορφώνεται στο πλαίσιο της αρχαιολογικής έρευνας, και όπως ακριβώς την υπαγορεύει η λεπτομερής εργασία, με την οποία διενεργείται σήμερα η ανασκαφική έρευνα. Εξάλλου το ίδιο θέμα είχε περιληφθεί αμέσως στο καθιερωμένο «Λεύκωμα» της 10ης Συνάντησης και δημοσιεύθηκε στις αρχές του 2020 ως συνοδευτικό βοήθημα των συμμετεχόντων, προαναγγέλλοντας και την αντίστοιχη θεματική των Πρακτικών της. Οικοδομικά λείψανα κεραμικών εργαστηρίων, κλίβανοι, εργαλεία και κατάλοιπα πρώτης ύλης απασχόλησαν με πολλούς τρόπους τους περισσότερους συγγραφείς του παρόντος τόμου ανοίγοντας με τις παρατηρήσεις τους το νέο πεδίο έρευνας για την ελληνιστική κεραμική, αποκλύπτοντας όμως συγχρόνως και τις δυσκολίες αυτής της αναζήτησης.

*Μνήμη Ι. Τουράτσογλου.* Ο τόμος των Πρακτικών, όπως άλλωστε και η ίδια η Συνάντηση, είναι αφιερωμένος στη μνήμη του νομισματολόγου και αρχαιολόγου Ι. Τουράτσογλου (1940-2021), ενός από τους κυριότερους εμπνευστές αυτού του έργου για την μελέτη της κεραμικής των ελληνιστικών χρόνων. Συμμετείχε με έργο και με λόγο σε όλες τις Επιστημονικές Συναντήσεις, ακόμη και στη προετοιμασία της τελευταίας, συνέβαλε με τον άρτιο λόγο του στη δημιουργία της ερευνητικής μεθοδολογίας ως προς την Ελληνιστική Κεραμική, που έλειπε.

Η γεωγραφική κατάταξη των συμβολών, που περιλαμβάνονται στον παρόντα τόμο των πρακτικών ανταποκρίνεται στην μεγάλη διάδοση της κεραμικής με πολλά όμοια γνωρίσματα στη διάρκεια των ελληνιστικών αιώνων, μια εποχή με «διεθνή» ή «παγκόσμιο» χαρακτήρα. Ο χαρακτήρας της επο-



χής φαίνεται ότι σφραγίζει σχεδόν όλες τα γεγονότα και τα έργα της και επομένως και την Κεραμική της. Τη γενική αντίληψη της Ελληνιστικής εποχής ακριβώς «απεικονίζουν» και οι παρατηρήσεις της εισαγωγής του καθηγητή Α. Χανιώτη, καθώς περιγράφει τον «ελληνιστικό» χαρακτήρα με την βοήθεια της καλλιτεχνικής δημιουργίας της εποχής. Γράφει «...Το κατ' εξοχήν «ελληνιστικό» στοιχείο στην καλλιτεχνική δημιουργία της ελληνιστικής εποχής είναι η σύζευξη της πόλης, με τον περιορισμένο πληθυσμό και έκταση και την προσήλωση σε παραδόσεις και τοπικές ταυτότητες, και της βασιλείας, με τους τεράστιους υλικούς πόρους, τους ανομοιογενείς πληθυσμούς και τις αχανείς εκτάσεις. Ο ελληνιστικός κόσμος, με τις δύο όψεις του, την τοπική και την οικουμενική, μοιάζει κάπως με εκείνα τα ελληνο-βακτριανά νομίσματα που περιγράφει ο Καβάφης στο (αποκηρυγμένο) ποίημα «Νομίσματα», του 1920» (σελ. 36).

Η σειρά των άρθρων ανοίγει με τις πόλεις και τις περιοχές του Βόρειου Αιγαίου, της παραλιας Θράκης. Η πόλη της Μαρώνειας εκπροσωπείται με τις τρεις σχετικές ανακοινώσεις, που σχηματίζουν ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα του πλούσιου αποθέματος Κεραμικής όπως προκύπτει από την ανασκαφική δραστηριότητα στην πόλη. Τα μικρά πήλινα θησαυράκια από τα Άβδηρα και το Ιερό της Δήμητρας θυμίζουν το ζήτημα των χρήσεων της

ακόσμητης κεραμικής. Από την πόλη της Αμφίπολης οι πήλινοι λύχνοι που προέρχονται από το Γυμνάσιο της πόλης, συμπληρώνουν με το ξεχωριστό είδος τους το σημαντικό «instrumentum», που συχνά αποτελούν οι λύχνοι κάθε μεγάλης γεωγραφικής ενότητας. Ταφικά σύνολα αγγείων από το νεκροταφείο της Αμφίπολης προσφέρουν χρήσιμα στοιχεία για την καλύτερη χρονολόγηση της κεραμικής της περιοχής. Λίγο βορειότερα, στο Καλαμωτό Δράμας εμφανίζεται μια ακόμη, νέα για τις γνώσεις μας, ελληνιστική θέση - τουλάχιστον ως προς το ζήτημα της Κεραμικής. Τα κατάλοιπα της δραστηριότητας ενός τοπικού κεραμικού εργαστηρίου, με παραγωγή ανάγλυφων σκύφων κατασκευασμένων με μήτρα, φαίνεται να διευρύνει τις γνώσεις μας ως προς την γενική εικόνα της κατηγορίας των ανάγλυφων αγγείων.

Η ελληνιστική Θεσσαλονίκη και οι γειτονικές προς αυτήν κόμεις, που επιζούν μετά την ίδρυση της κασσάνδρειας πόλης εξακολουθούν να αποτελούν ακόμη ένα πολύ μεγάλο κεφάλαιο προς έρευνα και μάλιστα ιδιαίτερος μετά τα μεγάλα σύγχρονα έργα, όπως το Μετρό της σύγχρονης πόλης κλπ., στο εσωτερικό του ιστορικού πυρήνα της, και το αρχαιολογικό υλικό που έχει προκύψει από τις αντίστοιχες σωστικές ανασκαφές. Είναι βέβαιο ότι στο μέλλον θα αποδώσουν πολλές νέες γνώσεις τόσο για την κεραμική, όσο και για την πόλη και τους γειτονικούς της οικισμούς. Εργαστηριακά κατάλοιπα κεραμείων από τον προκασσάνδρειο οικισμό στην Πυλαία Θεσσαλονίκης (4ος-3ος αι. π.Χ.) και δείγματα ανάγλυφων σκύφων με διηγηματικές παραστάσεις από την πλατεία Διοικητηρίου της ίδιας της Θεσσαλονίκης (2ος - 1ος αι. π.Χ.) επιβεβαιώνουν τη σημασία των θέσεων αυτών στο μεγάλο χρονικό διάστημα που συμπεριλαμβάνονται. Το σύνθετο ως προς τη δομή του και τη χρήση του κεραμείο από την ελληνιστική Πέλλα συνιστά ένα έξοχο παράδειγμα του θέματος που έθεσε η 10η Συνάντηση, καθώς συνεισφέρει πλήθος πληροφοριών για την μορφή των παραγωγικών εγκαταστάσεων, τη σχέση τους προς τον πολεοδομικό ιστό της πόλης, ενώ συγχρόνως αποδίδει και τεκμηριώνει την ποικιλία της παραγωγής των εργαστηρίων αυτών στη διάρκεια της ελληνιστικής ζωής της πόλης.

Το θέμα των τοπικών εργαστηρίων και η διάδοση των προϊόντων τους επανέρχεται με περισσότερα παραδείγματα ανάγλυφων από μήτρα αγγείων, με φυτική ή παραστατική διακόσμηση, αυτή τη φορά από την αρχαία πόλη της Έδεσσας και τους ελληνιστικούς οικισμούς στις «Πέτρες» Φλώρινας και στη «Δήμητρα» Γρεβενών. Με τα δείγματα των δυο οικισμών γίνεται πλέον φανερό ότι η πολυάριθμη κατηγορία των ανάγλυφων αγγείων θα πρέπει πλέον να εξεταστεί συνολικά τόσο ως προς την γεωγραφική διάδοση και χρήση τους, αλλά πιν

από όλα, ως προς τις χρονολογικές διαφοροποιήσεις αυτών των προϊόντων στα κατά τόπους και χρόνους εργαστήρια. Θέσεις, όπως η αρχαία πόλη των Αιγών, στη Βεργίνα της Ημαθίας, ή οι οικισμοί στα δυτικά παράλια του Θερμαϊκού κόλπου (Πιερία) και τα αρχαιολογικά κατάλοιπα τους αποδίδουν, έστω και έμμεσα, τα γεγονότα και τη ζωή στον γεωγραφικό πυρήνα του μακεδονικού βασιλείου, ακόμη και όταν αυτό παύει να υφίσταται μετά την ρωμαϊκή κατάκτηση. Τα ερυθροβαφή πήλινα αγγεία –τα περισσότερα επιτραπέζια– από την όψιμη Ελληνιστική φάση του Μητρώου της Βεργίνας επαναφέρουν τα σύνθετα ζητήματα της χρονικής αυτής περιόδου, της βαθμιαίας αλλαγής της κεραμικής ως προς τη διακόσμηση, το σχήμα, την αντίληψη του προϊόντος, αλλαγή που συνδέεται με την νέα πολιτική και οικονομική κατάσταση της χώρας μετά την επικράτηση των Ρωμαϊκών δυνάμεων, αρχαιολογικά και ιστορικά δεδομένα και χαρακτηριστικά που δεν έχουν αξιοποιηθεί ακόμη ικανοποιητικά. Υπό αυτή την έννοια, τα ανασκαφικά ευρήματα από το Μητρώο των Αιγών προσφέρουν ορισμένα χρήσιμα –κυρίως χρονολογικά– στοιχεία. Από την περιοχή ανατολικά της οροσειράς των Πιερίων, από ταφικά σύνολα του νεκροταφείου της αρχαίας Πύδνας προκύπτουν χρήσιμες χρονολογικές ενδείξεις για τον 3ο αι. π. Χ., ενώ η εικόνα συμπληρώνεται με την βοήθεια των ελληνιστικών λύχνων από το Πιερικό Ηράκλειο, άλλη μια συνεισφορά στη συγκρότηση μιας αξιόπιστης και χρήσιμης Λυχνολογίας από την αρχαία Μακεδονία.

Στο πλαίσιο της έρευνας για την ελληνιστική κεραμική, τα τοπικά εργαστήρια της Θεσσαλίας έχουν κατακτήσει σταδιακά μια ιδιαίτερη θέση ακριβώς εξ αιτίας της γεωγραφικής θέσης της χώρας και των σχέσεων που αναπτύχθηκαν με τις γειτονικές χώρες που την περιβάλλουν. Είναι γνωστή η παραγωγή των ανάγλυφων αγγείων με διηγηματικές παραστάσεις από τα δραστήρια εργαστήρια της πόλης της Δημητριάδος, δείγμα της στενής σχέσης τους με τα μακεδονικά εργαστήρια. Τα εργαστήρια των «πολυτελών» αυτών αγγείων στην πόλη του Δημητρίου αποδεικνύονται σημαντικά και αυτό φανερώνουν συνεχώς νέα ευρήματα, χρήσιμα πάντοτε για την χρονολόγηση της κατηγορίας τους. Στην ίδια περιοχή του Μαλιακού κόλπου από το νεκροταφείο της αρχαίας πόλης των «Φάλαρων» (σημ. Στυλίδα), προέρχονται ταφικά σύνολα αγγείων, χαρακτηριστικών για τους 3ο και 2ο αι. π.Χ. στην ευρύτερη γεωγραφική περιοχή, αλλά και ως προς την ταφική τους χρήση. Η απουσία από τα σύνολα αυτά νομισμάτων και λύχνων δυσχεραίνει τη χρονολόγηση τους, ωστόσο τα σωζόμενα αγγεία συμβάλλουν στη γενική εικόνα της κεραμικής παραγωγής στην περιοχή. Παράλληλα προς αυτή την

δραστηριότητα αξιοσημείωτη επιφανειακή έρευνα σε συνδυασμό με τα ιστορικά δεδομένα απέδωσε για τις περιοχές της Πελασγιώτιδος με το «Skotousa Programm» και της Φθιώτιδος Αχαΐας με αντίστοιχα ευρήματα από τον Αλμυρό και την Μελιταία, πολύ σημαντικές πληροφορίες για την παραγωγή των τοπικών κεραμείων και τη διάδοση των προϊόντων τους, διακοσμημένων ή απλών χρηστικών.

Οι περιοχές της σημερινής Στερεάς Ελλάδας ως προς την ανάπτυξη τους στην αρχαιότητα και με κριτήριο πάντοτε την κεραμική, που χρησιμοποιείται, παράγεται ή διακινείται εκεί στην Ελληνιστική εποχή σχηματίζει μια ξεχωριστή αλλά και σύνθετη εικόνα, άλλοτε μεσολάβησης και άλλοτε αυτονομίας ως προς τη μορφή των προϊόντων των περιοχών αυτών. Η γειτονία προς τη Θεσσαλία, την Ήπειρο με τα νέα τοπικά εργαστήρια, αλλά και με το παλιό σπουδαίο κέντρο της Αττικής, επηρεάζει την παραγωγή της κεραμικής στις χώρες του Μαλιακού κόλπου, που διαμορφώνεται με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, διαφορετικά από εκείνα των μακεδονικών και θεσσαλικών εργαστηρίων. Παρά την περιορισμένη συμμετοχή στη 10η Συνάντηση τα δείγματα από την περιοχή είναι ενδιαφέροντα: τα επικασσιτερωμένα αγγεία που προέρχονται από το Θεσμοφόριο της αρχαίας πόλης της Ερέτριας επιβεβαιώνει την άποψη ότι η τεχνική της επιμετάλλωσης της επιφάνειας πήλινων αγγείων χρησιμοποιείται και πέραν της Μακεδονίας, όπου είχε επισημανθεί αρχικά. Το ίδιο περιορισμένη υπήρξε η παρουσία του χώρου της Αττικής, ωστόσο το δείγμα από την αρχαία πόλη του Πειραιά έχει την σημασία του για κάθε λόγο: δυο λίθινες κατασκευές στην περιοχή του ναού της Ευαγγελίστριας του Πειραιά, που θεωρήθηκαν μέρη δημόσιων οικοδομημάτων της αρχαίας πόλης, απέδωσαν χαρακτηριστική για τα αττικά εργαστήρια μελαμβραφή και ακόσμητη κεραμική του 4ου και 3ου αιώνα π.Χ., ενώ παράλληλα αναδείχθηκε ένα ενδιαφέρον θέμα, αυτό της σχέσης της απλής χρηστικής κεραμικής με ορισμένες δημόσιες λειτουργίες.

Με την πιο απλή μορφή τους τα μικρογραφικά αγγεία, που διαπιστώνεται ότι περιλαμβάνονται πολύ συχνά σε ταφικά σύνολα στη νεκρόπολη των αρχαίων Μεγάρων για μεγάλο χρονικό διάστημα (5ος - και 2ο αι. π.Χ.), συνιστούν μια ενδιαφέρουσα ομάδα μικρών αγγείων, προϊόντων τοπικών εργαστηρίων, με ταφική χρήση υποκαθιστώντας μεγαλύτερα όμοια σχήματα. Το δείγμα της κεραμικής από την αρχαία Τενέα της Κορινθίας προέρχεται από ταφικά σύνολα του μακρόχρονου σε χρήση νεκροταφείου της αρχαίας πόλης. Ακριβώς αυτός ο λόγος, η πυκνή χρήση του χώρου, ακόμη και στους ρωμαϊκούς χρόνους, καθιστά την έρευνα του δύσκολη, κυρίως ως προς τον χρονολογικό προσδιορισμό των ταφών, και ιδιαίτερος στην περίπτωση

των ελληνιστικών ταφών. Παρόλα αυτά γίνεται φανερό η σχέση της κεραμικής αυτής των τοπικών εργαστηρίων προς τα μεγάλα κέντρα της Κορίνθου και του Άργους. Η χρήση απλής χρηστικής κεραμικής και προϊόντων τοπικών εργαστηρίων επανέρχεται με τα ευρήματα από το ιερό του Λυκείου Διός στην ορεινή Αρκαδία. Πρόκειται για πολυάριθμα θραύσματα μαγειρικών σκευών που προέκυψαν από τον μεγάλο αποθήκη του ιερού μαζί με κατάλοιπα ομαδικών γευμάτων, τα οποία θέτουν μια πολύ ενδιαφέρουσα και νέα θεματική για την τοπική κεραμική και τη χρήση της. Ο πηλός που χρησιμοποιείται στα σκεύη αυτά, είναι ως προς το χρώμα και την ποιότητα του διακριτός (Lykaion Orange ware και Cream Slip) και το γεγονός αυτό, όπως επίσης και η ιδιαίτερη χρήση στο πλαίσιο των δρώμενων στο ιερό, υποστηρίζουν πειστικά την παρουσία ενός τοπικού εργαστηρίου στη περιοχή με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του.

Οι περιοχές της Δυτικής Ελλάδος και ιδιαιτέρως της Ηπείρου είναι για τα θέματα της Ελληνιστικής Κεραμικής πολύ σημαντικοί χώροι, αν και θεωρούμε ότι είναι ακόμη σχετικά λίγα όσα γνωρίζουμε για την κεραμική τους, τα εργαστήρια και τα είδη που επικρατούν στις τοπικές αγορές των χωρών αυτών. Αντιπροσωπευτικά είδη, όπως οι μακεδονικοί αμφορείς, οι ψευδοκυπριακοί αμφορείς από τη Θεσπρωτία και τα ανάγλυφα αγγεία με μήτρα από την Κέρκυρα, συνιστούν ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα από την περιοχή και στο πλαίσιο της 10ης Συνάντησης: οι λεγόμενοι μακεδονικοί αμφορείς συνεχίζουν να θέτουν ερωτήματα με την εμφάνισή τους σε διάφορες άλλες, πλην της Μακεδονίας, περιοχές, ενώ συγχρόνως αυξάνεται ο αριθμός των γνωστών παραδειγμάτων. Τα παραδείγματα από την Ήπειρο είναι ακόμη σχετικά λίγα, όμως φαίνεται να διαμορφώνουν ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που καθιστούν τους ηπειρωτικούς «μακεδονικούς» αμφορείς διακριτούς. Ανάλογη είναι η περίπτωση των «ψευδοκυπριακών» αγγείων, από τα οποία μια ολιγάριθμη ομάδα, που εμφανίζεται σε σημαντικές θέσεις της Θεσπρωτίας, επιβεβαιώνει έμμεσα την σημασία του ήδη γνωστού εργαστηρίου των «ψευδοκυπριακών αγγείων – κυρίως αμφορέων – της Αμβρακίας.

Η παραγωγή των ανάγλυφων αγγείων – κυρίως σκύφων – στην Ήπειρο και τα νησιά του Ιονίου συνιστά ένα μεγάλο και ενδιαφέρον θέμα, όπως αποδεικνύουν τα ευρήματα και οι ανασκαφικές μαρτυρίες για τα «ηπειρωτικά» εργαστήρια όπως αυτά διαγράφονται στην έρευνα. Ο ελληνιστικός «Κεραμικός» που αποκαλύφθηκε στη θέση «Κανόνι» της Κέρκυρας, με ικανό αριθμό κλιβάνων, και ακόμη πιο πλούσιο σε εργαστηριακά κατάλοιπα της παραγωγής των πήλινων αγγείων και άλλων έργων του πηλού, αποκαλύπτουν μια αξιοσημείωτη δραστη-

ριότητα. Η ανεύρεση όμοιων ανάγλυφων αγγείων στη Θεσπρωτία και ειδικά στη πόλη των Γιτάνων φανερώνει τον σημαντικό ρόλο του Κεραμικού της Κέρκυρας πέραν των ορίων του νησιού, καθώς στη θεσπρωτική πόλη διαμορφώνεται μια τοπική παραγωγή επηρεασμένη από τα έργα του κερκυραϊκού Κεραμικού, όπως αποδεικνύουν οι μήτρες και παραδείγματα ανάγλυφων αγγείων που έχουν βρεθεί σε διάφορες θέσεις της πόλης.

Το Αιγαίο πέλαγος αποτέλεσε διαχρονικά έναν σπουδαίο χώρο ανταλλαγών, συγκρούσεων, μεταφορών, κυριολεκτικά ένα μεγάλο σταυροδρόμι προς όλες τις κατευθύνσεις του, και για τους ελληνιστικούς αιώνες ακόμη πιο έντονο και πυκνό. Στα Πρακτικά της 10ης Συνάντησης για την Ελληνιστική Κεραμική αντιπροσωπεύονται δυο σπουδαία ελληνιστικά θαλάσσια κέντρα με την χαρακτηριστική παραγωγή των τοπικών εργαστηρίων τους, η Κρήτη και η Ρόδος. Με αφορμή την φιάλη με έμβλημα Μέδουσας στον πυθμένα και διακόσμηση τύπου «Δυτικής Κλιτύς», εύρημα σωστικής ανασκαφής στην εκκλησία της Αγ. Ειρήνης του Ρεθύμνου, συζητείται η κατηγορία των ξεχωριστών «επιτραπέζιων» αγγείων με την απεικόνιση του κεφαλιού της Μέδουσας, κυρίως όμως η χρονολόγησή της με έμφαση τον 2ο αι. π.Χ. (ξεκινώντας από το τέλος του 3ου αι. π. Χ.) και υποστηρίζεται η πιθανή προέλευση των ξεχωριστών αυτών μικρών ανοιχτών αγγείων από εργαστήρια της κεντρικής Κρήτης. Με αφορμή τα ταφικά σύνολα που ερευνήθηκαν στη θέση Πόρος της Κισάμου, χρονολογημένα στον 3ο αι. π.Χ., συζητούνται χαρακτηριστικά παραδείγματα της τοπικής παραγωγής. Ξεχωρίζουν οι μελαμβαφείς ραβδωτοί αμφορείς με επίθετες πλαστικές μορφές, αγγεία με ιδιαίτερη σημασία για την τεχνική και την χρήση τους. Μια όμοια, αλλά και διαφορετική τεχνικά, απόδοση της επιφάνειας επιτραπέζιων αγγείων με κατακόρυφες αυλακώσεις-ραβδώσεις, προϊόντων τοπικών εργαστηρίων του 2ου και 1ου αι. π.Χ. της ελληνιστικής Ρόδου, επιτρέπουν εμμέσως σειρά γενικών παρατηρήσεων για τη διάδοση της «πολυτελούς» κεραμικής στον ευρύτερο χώρο του Αιγαίου και πέραν αυτού. Στη παρουσίαση των ανάλογων ευρημάτων από την ανασκαφή του οικοπέδου «Παπαχριστοδούλου-Καρίκα» στη πόλη της Ρόδου τονίζεται κυρίως ο ρόλος των ροδιακών εργαστηρίων, όπως αυτά διαγράφονται, έτσι ώστε να υπάρξει λεπτομερειακή καταγραφή αυτής της παλιότερης «πολυτελούς» κεραμικής.

Ο ευρύτερος χώρος της Χερσονήσου του Αίμου στην Ελληνιστική εποχή αποκτά ιδιαίτερη σημασία για δυο κύριους λόγους: καταρχήν αποδίδει την διάδοση και το εμπόριο των προϊόντων των ελληνιστικών κέντρων και εργαστηρίων προς Βορρά, ενώ συγχρόνως για την ίδια περιοχή αποκαλύπτεται ο

ρόλος της ως ο ενδιάμεσος οικονομικός και πολιτισμικός κρίκος ανάμεσα στον Εύξεινο Πόντο, το Αιγαίο και την Αδριατική θάλασσα, όχι μόνο για την κεραμική και άλλα τέχνεργα, αλλά και της πολιτικής και τάσεων που χαρακτηρίζουν τις χώρες αυτές στους αιώνες που εξετάζουμε. Το δείγμα της ελληνιστικής κεραμικής, που προέρχεται από την ανασκαφική έρευνα του Γαλλο-αλβανικού προγράμματος για την περιοχή του Δυραχίου είναι χαρακτηριστικό. Τα προϊόντα των κεραμείων, τοπικών ή άλλων περιοχών, όπως η εισαγωγή Καμπανικής κεραμικής Α από την Ιταλία, διαμορφώνουν μια ενδιαφέρουσα εικόνα που συνθέτουν η ανάπτυξη των πόλεων, η επίδραση γειτονικών χωρών κυρίως της ιταλικής χερσονήσου καθώς και η τοπική παράδοση και οι αντίστοιχες ανάγκες της τοπικής κοινωνίας. Το δείγμα από την αρχαία Γορτυνία, στην κάτω κοιλάδα του Αξιού (σημ. Vardarski Rid), αποδίδει είδος πήλινων σκευών, τα ελληνιστικά θυματήρια, απαραίτητα στη λατρεία, κυρίως όμως χαρακτηριστικά για τις σχέσεις στα προϊόντα αυτά, που δημιουργεί ακριβώς ο Αξιός ποταμός, ο υδάτινος δρόμος της Αμφαξιτίδος χώρας.

Η ανατολική πλευρά της χερσονήσου του Αίμου αποτελεί συγχρόνως και το δυτικό τμήμα των ακτών του Εύξεινου Πόντου και είναι φυσικό να συνδέεται άμεσα και σε πολλά επίπεδα με τις πόλεις και τις χώρες που κυριαρχούν στην κλειστή αυτή θάλασσα. Το πλούσιο δείγμα κεραμικής, που προέκυψε από την ανασκαφή ιδιωτικής οικίας, και μάλιστα από το υπόσκαφο κελάρι της, στην Ποντική Μεσημβρία (σημ. Nesebar) αποκάλυψε την παρουσία πολλών ειδών διακοσμημένης και απλής ακόσμητης ή τοπικής κεραμικής, που επικρατούν στα όψιμα Ελληνιστικά χρόνια, όπως βεβαιώνεται από την παρουσία των νομισμάτων της πόλης της Μεσημβρίας, αλλά και άλλων περιοχών στο Βόρειο Αιγαίο, όπως της Αμφίπολης. Στενές Επαφές με τις πόλεις του Βόρειου Αιγαίου (λ.χ. τα Άβδηρα, τη Μαρώνεια) αποδεικνύεται ότι διατηρούσαν περιοχές της Ανατολικής Ροδόπης (σημ. Νοτιοανατολική Βουλγαρία), όπως φανερώνουν τα σημαντικά ευρήματα από την ανασκαφική έρευνα στα θρακικά ιερά στα χωριά Tatul και Bekovski και στον ύψωμα Perpetikon. Η κεραμική με όλα τα χαρακτηριστικά είδη της στον 4ο και 3ο αι. επιβεβαιώνει την έντονη σύνδεση και κινητικότητα ανάμεσα στις δυο περιοχές. Παρά τις μεγάλες αποστάσεις ακόμη και οι περιοχές βορείως του ποταμού Δούναβη και μάλιστα στην ενδοχώρα, στις Γετοδακικές περιοχές, η παρουσία της χαρακτηριστικής ελληνιστικής κεραμικής, όπως ανάγλυφα αγγεία, άλλα με γραπτή διακόσμηση τύπου «Δυτικής Κλιτύς» ή «ψευδο-Hadra» κλπ., προδίδει τις σχέσεις κυρίως με τα ακμάζοντα κέντρα των ακτών του Εύξεινου Πό-

ντου, αλλά και όλης της Βαλκανικής, ενώ δεν λείπουν τα τοπικά εργαστήρια που παράγουν προϊόντα κατά απομίμηση των εισαγομένων.

Η κεραμική από ένα ιερό γυναικείων θεοτήτων σε σπήλαιο, πολύ κοντά στην αρχαία πόλη της Σαλάγασσου της Πισιδίας, στη Νοτιοδυτική Μ. Ασία αντιπροσωπεύει μια μεγάλη χρονική περίοδο από τον 2ο αι. π.Χ. μέχρι και τις αρχές του 3ου αι. μ.Χ., με μεγάλες αλλαγές στα είδη, αλλά ακόμη και την πρώτη ύλη, στη διάρκεια της μετάβασης από τα όψιμα Ελληνιστικά στα πρώιμα Αυτοκρατορικά χρόνια. Με τα δεδομένα αυτά αναφέρονται αρκετές δυσκολίες ως προς την αρχαιολογική έρευνα των ευρημάτων και την επαλληλία των φάσεων του ίδιου του ιερού: η κεραμική περιλαμβάνει κυρίως επιτραπέζια διακοσμημένα, αλλά και απλά ακόσμητα σκεύη από όλες τις γνωστές όψιμες ελληνιστικές κατηγορίες με την μεγάλη αλλαγή να σημειώνεται στην ποιότητα του πηλού κατά τη διάρκεια του 1ου αι. π.Χ., γεγονός που οδηγεί στην άποψη για διαφορετικά εργαστήρια από εκείνα του προηγούμενου αιώνα, ενώ η δυσκολία για λεπτομερειακή χρονολόγηση παραμένει. Η ομάδα των ανάγλυφων σκύφων (κατασκευασμένων με μήτρα), με φυτική διακόσμηση, συνιστούν χαρακτηριστικό δείγμα αυτής της κατηγορίας αγγείων στον χώρο της Ιωνίας, στο κέντρο της Δυτικής Μ. Ασίας, παρότι οι σκύφοι αυτοί προέρχονται από ιδιωτική συλλογή και δεν είναι εύκολη η έρευνα τους τουλάχιστον ως προς τον χρονολογικό προσδιορισμό τους. Η γενική έκθεση για την κεραμική παραγωγή στην Κιλικία στο νότιο τμήμα της Μ. Ασίας στη διάρκεια της αρχαιότητας καλύπτει την Ελληνιστική εποχή με ενδιαφέροντα και χαρακτηριστικά παραδείγματα όλων των κατηγοριών από την συγκεκριμένη περιοχή και θα ήταν ευχής έργο, αν μπορούσε η έρευνα να επικεντρωθεί κάποτε στα εργαστήρια και τη διάδοση της παραγωγής τους στη Μ. Ασία και την κοντινή Ανατολή.

Η διαδικασία της παραγωγής της κεραμικής στα όρια του ελληνιστικού κόσμου, ακόμη και τα πλέον απομακρυσμένα, αλλά και του χρονολογικού φάσματος που προκύπτει συνεχώς, είναι από τα πλέον ενδιαφέροντα ζητήματα της: στο κέντρο της ιταλικής χερσονήσου, η κεραμική, που εντοπίζεται στη πόλη των Σαβίνων Amiternum, στην περιοχή της Aquilia, ΝΑ της Ρώμης και χρονολογείται στον 2ο και 1ο αι. π. Χ., αποτελεί προϊόν τοπικών εργαστηρίων, που εντάσσονται στον ευρύτερο κύκλο της παραγωγής κατά την περίοδο αυτή στο Λάτιο, την Ετρουρία και την Απουλία. Ακόμη πιο δυτικά, στη λεκάνη της Μεσογείου, το ναυάγιο ενός πλοίου, που εντοπίστηκε κοντά στην Μαγιόρκα στον St. Jordi, με φορτίο ροδιακούς αμφορείς και άλλα αγαθά, όπως «πολυτελή» πήλινα ανάγλυφα αγγεία από την κεντρική Ιταλία και με προσορισμό τις

Ιβηρικές ακτές, αποκαλύπτει άλλη μια φορά τους θαλάσσιους δρόμους για την διάδοση και την μεταφορά των διαφόρων ειδών τα κεραμικής στα απομακρυσμένα λιμάνια και τους εμπορικούς σταθμούς στα παράλια της Μεσογείου.

Τον κύκλο των θεμάτων της 10ης Συνάντησης ολοκληρώνει μια μικρή, ξεχωριστή ομάδα ζητημάτων που αποτελούν ιδιαίτερα πεδία έρευνας, όπως είναι, λ.χ., οι πήλινες κυψέλες από πολλές, λιγότερο γνωστές, θέσεις του ελληνιστικού κόσμου της Μεσογείου, την Ιταλία ή την Ανατολή, σκεύη που τεκμηριώνουν γνωστές μέχρι και τις ημέρες μας μελισσοκομικές πρακτικές. Στην ίδια ομάδα ανήκει ένα άλλο ιδιαίτερο αρχαιολογικό υλικό που προδίδει την εμμονή τεχνιτών ή κοινωνιών σε ορισμένες τεχνικές ή προϊόντα παρελθόντων χρόνων, όπως τα αττικά ερυθρόμορφα αγγεία, καθώς συντελείται η μετάβαση από τα τελευταία κλασικά χρόνια στην Ελληνιστική εποχή (τέλος 4ου αι. π.Χ.). Το φαινόμενο είναι ιδιαίτερος διαδομένο στην Ιταλική Χερσόνησο, τη Σικελία, αλλά και σε σημαντικά κέντρα όπως η πρωτεύουσα του μακεδονικού βασιλείου, η Πέλλα κλπ., όπου βαθμιαία τα «πολυτελή» αττικά ερυθρόμορφα αγγεία αντικαθίστανται από τοπικές απομιμήσεις τους.

Ο κύκλος των ανακοινώσεων της 10ης Συνάντησης κλείνει με την καθιερωμένη επισκόπηση των συμβολών-άρθρων. Συγκεντρώθηκε ενδιαφέρον αρχαιολογικό υλικό ως προς την ελληνιστική κεραμική και έγινε σοβαρή προσπάθεια να ακολουθήσει η έρευνα της βασικής προϋπόθεση της χρονολόγησης. Το θέμα των κεραμειών και των καταλοίπων της παραγωγικής διαδικασίας αποκάλυψε τις δυσκολίες που εμπεριέχει, αλλά φανέρωσε, επίσης, τη μεγάλη σημασία του, ιδιαίτερος ως προς την τέχνη του πηλού στην Ελληνιστική εποχή. Τα νέα ερωτήματα, που ανακύπτουν και κληροδοτούνται στη μελλοντική ιστορική και αρχαιολογική έρευνα, είναι πολλά και σχηματίζουν ευρύ πεδίο έρευνας, που θα έπρεπε ίσως να απασχολήσει τις μελλοντικές Επιστημονικές Συναντήσεις για την Ελληνιστική Κεραμική.



## ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΜΟΥ

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ - ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	26-28	Σ. ΠΡΩΤΟΨΑΛΤΗ - Ι. ΜΠΕΛΛΑΣ - Ε. ΛΑΜΠΡΟΘΑΝΑΣΗ - Ε. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΙΔΟΥ Ελληνιστική κεραμική από τον προκασσάνδρειο οικισμό στο «Αμαξοστάσιο Πυλαίας» του Μετρό Θεσσαλονίκης	159-173
<b>ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ</b>			
ΑΓΓΕΛΟΣ ΧΑΝΙΩΤΗΣ Το «ελληνιστικό» στην ελληνιστική παραγωγή	31-38	ΖΩΗ ΛΟΛΑ - ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΥΛΑ ΧΑΒΕΛΑ Ανάγλυφα αγγεία με διηγηματικές παραστάσεις. Η περίπτωση του «Διοικητηρίου Θεσσαλονίκης»	175-187
ANGELOS CHANIOTIS What is “Hellenistic” in Hellenistic Artistic Production?	39-45	ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΤΖΑΝΑΒΑΡΗ - ΑΝΝΑΡΕΤΑ ΤΟΥΛΟΥΜΤΖΙΔΟΥ Η κεραμική του συλημένου κυκλικού κυψελοειδούς τάφου στην αρχαία Λητή. Προσδιορισμός της διάρκειας χρήσης του	189-215
<b>ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ</b> <b>ΘΡΑΚΗ - ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ</b>			
ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΜΟΤΣΙΟΥ Υδρίσκες-θησαυράκια από τον αποθέτη του ιερού της Δήμητρας και Κόρης στα Άβδηρα	49-61	ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΚΑΛΛΙΝΗ Όψιμη ελληνιστική κεραμική από τα στρώματα καταστροφής του Μητρώου των Αιγών (σημ. Βεργίνα). Η περίπτωση της ερυθροβαφούς κεραμικής	217-231
ΙΩΑΝΝΑ ΑΝΔΡΟΒΙΤΣΑΝΕΑ Ελληνιστική κεραμική από πηγάδι στην περιοχή του Θεάτρου της Μαρώνειας	63-78	ΑΘΗΝΑ ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΟΥ - ΜΑΤΘΑΙΟΣ ΜΠΕΣΙΟΣ Τάφοι του 3ου αι. π.Χ. από το νότιο νεκροταφείο της Πύδνας	233-248
ΙΩΑΝΝΑ ΑΝΔΡΟΒΙΤΣΑΝΕΑ - ΑΘΑΝΑΣΙΑ ΚΥΡΙΑΚΟΥ Κεραμική από την υστεροκλασική οικία στη Μαρώνεια: χαρακτηριστικά παραδείγματα από τον οίκο	79-96	ΒΗΣΣΑΡΙΩΝ ΜΠΑΧΛΑΣ - ΑΘΑΝΑΣΙΑ ΜΟΥΡΑΤΗ Ελληνιστική κεραμική του Πιερικού Ηρακλείου: Οι λύχνοι	249-284
ALEXANDROS LAFTSIDIS Hellenistic Table Ware from Maroneia: The Example of the G. Frantzidis Plot	97-116	Μ. ΛΙΛΙΜΠΑΚΗ-ΑΚΑΜΑΤΗ - Ι. Μ. ΑΚΑΜΑΤΗΣ «Κόσμος» με σφραγίδες και ελεύθερο χέρι στα κεραμικά εργαστήρια της Πέλλας	285-298
ΕΙΡΗΝΗ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Ταφικά σύνολα πρώιμης ελληνιστικής εποχής από το νεκροταφείο της Αμφίπολης	117-126	ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ Μεγαρικοί σκύφοι και άλλα ανάγλυφα αγγεία από την περιοχή της Έδεσσας και την περιοχή της Αλμωπίας	299-318
ΙΩΑΝΝΑ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΟΥ Λύχνοι ελληνιστικών χρόνων από το αρχαίο γυμνάσιο της Αμφιπόλεως	127-144	ΠΕΛΗ ΠΛΙΚΑ Η ελληνιστική κεραμική από την αγροικία του Αγίου Κωνσταντίνου στη Δήμητρα Γρεβενών	319-328
STRATIS PAPADOPOULOS - EVAGGELIA PAISIDOU Pottery Workshop of “Megarian” Skyphoi at Drama Kalamonas	145-158		



ΕΛΠΙΝΙΚΗ ΝΑΟΥΜ Ανάγλυφος κρατήρας με σκηνές από την Οδύσσεια από τις Πέτρες Φλώρινας 329-342	ΑΡΓΥΡΟΥΛΑ ΔΟΥΛΓΕΡΗ-ΙΝΤΖΕΣΙΛΟΓΛΟΥ Χρονολογική προσέγγιση του «ομηρικού» σκύφου της Δημητριάδος από τα εργαστήρια της Πέλλας(;) με βάση το ταφικό του σύνολο 485-505
ΛΙΑΝΑ ΓΚΕΛΟΥ Ελληνιστικά αγγεία από το νεκροταφείο της Αχλάδας στο Νομό Φλώρινας 343-366	ΑΘΑΝΑΣΙΑ ΤΣΟΚΑ Ελληνιστική κεραμική από ταφικά σύνολα των αρχαίων Φαλάρων 507-520
ΝΙΚΟΣ ΑΚΑΜΑΤΗΣ Μελανόγραφη κεραμική ελληνιστικών χρόνων από το βορειοελλαδικό χώρο 367-379	ΛΑΜΠΡΟΣ ΣΤΑΥΡΟΓΙΑΝΝΗΣ Ελληνιστική κεραμική από την ακρόπολη της αρχαίας Μελιταίας 521-540
<b>ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ</b> ΗΠΕΙΡΟΣ - ΘΕΣΣΑΛΙΑ - ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ - ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ	GUY ACKERMANN - ΖΩΗ ΚΩΤΙΤΣΑ Επικασσιτερωμένη κεραμική από την Ερέτρια 541-553
ΓΕΩΡΓΙΑ ΠΛΙΑΚΟΥ - GUILLERMO PASCUAL-BERLANGA Αμφορείς μακεδονικού τύπου από την αρχαία Ήπειρο. Χρονολόγηση, τυπολογική εξέλιξη και χρήση 383-400	ΕΛΕΝΗ ΛΥΤΣΙΟΥ Πρώιμη ελληνιστική κεραμική από τις ανασκαφές του Τραμ στον Πειραιά 555-570
ΓΕΩΡΓΙΑ ΠΛΙΑΚΟΥ - ΚΑΣΣΙΑΝΗ ΛΑΖΑΡΗ «Ψευδοκυπριακά» αγγεία από τη Θεσπρωτία 401-410	ΓΙΑΝΝΗΣ ΧΑΙΡΕΤΑΚΗΣ Ταφές ελληνιστικών χρόνων από το βόρειο νεκροταφείο των Μεγάρων. Τα μικρογραφικά αγγεία 571-576
ΚΑΛΛΙΟΠΗ ΠΡΕΚΑ-ΑΛΕΞΑΝΔΡΗ Η παραγωγή «μεγαρικών σκύφων» στα εργαστήρια της Κέρκυρας και των Γιτώνων Θεσπρωτίας 411-438	Ε. ΚΟΡΚΑ - Π. ΕΥΑΓΓΕΛΟΓΛΟΥ - Α. ΡΙΓΑΤΟΥ - Γ. ΛΙΑΤΣΟΣ Ταφές ελληνιστικών χρόνων από την αρχαία Τενέα 577-588
Β. ΠΟΝΤΗΡΗ - ΒΛ. ΣΤΙΣΣΙ - Γ. ΛΩΛΟΣ - Δ. ΕΥΣΤΑΘΙΟΥ - ΧΡ. ΒΑΡΕΛΑ - Δ. ΑΓΝΟΥΣΙΩΤΗΣ - Μ. ΗΑΑΓΣΜΑ - Α. ΜΕΕΝΣ - Ε. ΗΕΥΜΑΝΣ Η ελληνιστική κεραμική από την ανασκαφή στη Μαγούλα Πλατανιώτικη 439-454	SUSAN I. ROTROFF Hellenistic Cooking Pottery at the Sanctuary of Zeus on Mount Lykaion 589-596
ΕΛΙΣΣΑΒΕΤ ΝΙΚΟΛΑΟΥ Αρχαία Δημητριάδα. Ανάγλυφοι σκύφοι σε ταφικά σύνολα 467-483	<b>ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ</b> ΚΡΗΤΗ - ΝΗΣΟΙ
Ε. ΜΟΛΛΟ - Σ. ΚΑΡΑΠΑΝΟΥ - Β. ΝΟΥΛΑ - Μ. ΒΕΝΟΥΤΙ Pottery Production and Circulation in the Hellenistic Period at Skotoussa (Thessaly, Greece) 455-466	ΝΟΤΑ ΚΑΡΑΜΑΛΙΚΗ Φιάλη με έκτυπο έμβλημα Μέδουσας και διακόσμηση «Δυτικής Κλιτύς» από την Αγία Ειρήνη Ρεθύμνου 599-608
ΕΛΙΣΣΑΒΕΤ ΝΙΚΟΛΑΟΥ Αρχαία Δημητριάδα. Ανάγλυφοι σκύφοι σε ταφικά σύνολα 467-483	ΜΑΡΙΑ ΣΚΟΡΔΟΥ Ταφικά σύνολα από την περιοχή της Κισιάμου στη βορειοδυτική Κρήτη 609-624

- LISA BETINA  
Hybridity in Hellenistic Pottery: Skyphoi and Bowls with Vertical Ribbed Decoration from Rhodes 625-634
- ΕΥΡΥΤΕΡΟΣ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ**  
ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΣ ΤΟΥ ΑΙΜΟΥ - ΕΥΞΕΙΝΟΣ ΠΟΝΤΟΣ - ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ - ΧΩΡΕΣ ΤΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ
- ANNE-SOPHIE MARTZ - EDUARD SHEHI  
Nouvelles découvertes de vaisselle céramique à Durrës (Albanie) 637-644
- SILVANA BLAŽEVSKA  
Late Hellenistic Thymiateria from Vardarski Rid 645-656
- MARIANA-CRISTINA POPESCU  
Making Pottery Closer to the Hellenistic World. The Vessels from the Geto-Dacian Settlement in Merești, "Dâmbul Pipașilor" 657-669
- ZDRAVKO DIMITROV  
New Data about the Ceramic Complexes of the Classical and Hellenistic Age in the Eastern Rhodopes. Results of the Archaeological Excavations of Tatul, Perperikon and Benkovski (Kardzhali Region) 671-686
- ANELIA BOZKOVA - EVA TONKOVA - PETYA KIYASHKINA  
Anatolian Imports and Local Pontic Wares: Late Hellenistic Pottery from the Cellar in Mesambria Pontica 687-702
- GÜLSEREN KAN SAHIN  
A Group of Moulded Relief Ware from Asia Minor, Turkey 703-718
- ERGÜN LAFLI - MAURIZIO BUORA  
A Preliminary Report on the Greek, Roman, Byzantine and Medieval Pottery Traditions in Cilicia (Southern Turkey) 719-760
- PHILIP BES - PETER TALLOEN  
Cave of Plenty. Middle Hellenistic to Early Roman Imperial Pottery from a Rock Sanctuary at Sagalassos (Pisidia, Southwest Turkey) 761-774
- ILARIA TRAFFICANTE  
Late Hellenistic Pottery from *Amiternum* (L'Aquila, Italy) 775-797
- PAOLA PUPPO - ANTONIO MANUEL POVEDA NAVARRO  
La ceramica italo-megarese nella Penisola Iberica: commerci, scambi e interazione culturale 799-805
- ΓΕΝΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ - ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΑ**
- LAURA AMBROSINI  
The Etruscan Honey Pots of Hellenistic Age 809-827
- ROSALBA PANVINI - MARCELLA ACCOLLA  
Le ceramiche figurate dai siti dell'entroterra della Sicilia. Tipologie, iconografie ed officine 829-844
- GEORGIOS MAVROFRIDIS  
Ceramic Beehives and Beekeeping Practices in Hellenistic Greece 845-858
- STELLA DROUGOU  
Dating Hellenistic Pottery. Methodology and Historical Context 859-867
- ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ**
- ΣΤΕΛΛΑ ΔΡΟΥΓΟΥ  
Γ' Διεθνής Επιστημονική Συνάντηση για την Ελληνιστική Κεραμική. Τελική επισκόπηση 871-879
- STELLA DROUGOU  
10th International Scientific Meeting on Hellenistic Pottery. Concluding Summary 881-887

ABSTRACT

**10th International Scientific Meeting on Hellenistic Pottery**

**Proceedings 2023**

**Stella Drougou**

*Emeritus Professor of Classical Archaeology, Aristotle University Thessaloniki, Greece*

Themes in Archaeology 2023, 7(1-2): 26 - 35

In March 2023, the Proceedings of the 10th International Scientific Meeting on Hellenistic Pottery, which would have taken place in March 2021 and was canceled due to the pandemic, were published. The Proceedings' volume was published by the H.O.C.R.E.D. (Hellenic Organization of Cultural Resources Development) and the publishing redaction of E. Kotsou and M. Kazakou and the scientific supervision of S. Drougou and Ch. Kallini. The publication is dedicated to the memory of I. Touratsoglou, the numismatist and archaeologist, who contributed decisively to the realization of the Scientific Meetings on Hellenistic Pottery. With the publication of the present volume of the Proceedings, most of the announcements of the colleagues, who would have participated in the 10th Meeting, are saved and at the same time with this volume, a circle of ten Scientific Meetings on Hellenistic Ceramics that took place over the thirty-five years (1986 -2023) with fruitful discussions and useful results for a difficult issue of the archeology of the Hellenistic times has been completed. At the same time, a series of more than twenty-five volumes on the same subject of Proceedings and Albums with rich content has been completed. The new volume of the 10th Meeting includes 51 announcements with archaeological material from various countries of the Hellenistic world, excavation sets, chronological problems and other issues of the Hellenistic Pottery, while in the opening speech the Professor of Ancient History A. Chaniotis describes the relationship of Hellenistic Ceramics with the economy and the society of the same period. The development of large political and economic centers with large populations in the Hellenistic World created a great spread of ceramics, resulting in the appearance of new types and practices in pottery products. As far as geography is concerned, the published papers cover the entire Hellenistic world and at the same time refer to special topics, local workshops and new techniques. Upon completion of the cycle of ten Scientific Meetings and the publication of their Proceedings, it was made possible to describe the central issue of Hellenistic Ceramics in a real and right way. There is still a large field of research and the Scientific Meetings will continue their work probably with a new works-schema and new questions.

**Key words:** Pottery, kerameia, Hellenistic Era, 10th International Scientific Meeting, I. Touratsoglou